

Razgovor

MIRA KOLAR

Mira Kolar rođena je 1933. godine u Koprivnici. Studij arheologije i povijesti završila je 1958. godine, a od 1960. godine do 1964. radila je kao arhivist u Povijesnom arhivu grada Zagreba. Nakon toga zaposlila se u arhivskom odjelu Instituta za historiju radničkoga pokreta Hrvatske u Zagrebu. U Institutu je provela većinu radnoga vijeka i jedno je vrijeme vodila sva znanstvena istraživanja. Godine 1988. postala je redovna profesorica na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje je ostala zaposlena do umirovljenja. Teme kojima se tijekom svoje karijere bavila uglavnom su vezane za gospodarsku i društvenu historiju te suvremenu hrvatsku povijest. Na početku bavljenja znanstvenim radom proučavala je povijest radništva Zagreba u međuratnom razdoblju, da bi se s vremenom posvetila istraživanju povijesti tvornica i bankarstva. Osim toga napisala je brojne biografije osoba iz hrvatskog političkog, gospodarskog i kulturnog života. Iz njezine opširne bibliografije valja izdvojiti naslove *Radni slojevi Zagreba 1918. do 1931.* (1973.), *Ivan Krndelj. Radnički tribun* (1988.), *Kratka povjesnica Prve hrvatske štedionice u Zagrebu* (1994., u koautorstvu s Dragutinom Feletarom), *Hrvatski Radiša 1903–1945* (2003.), *Svilarstvo u Hrvatskoj: od 18. stoljeća do 1945. godine* (2007.), *Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata* (2008.).

Pro tempore: Neki Vaši članci i knjige iz osamdesetih godina bavili su se povijesti pojedinih tvrtki i tvornica (tvornice akumulatora Munja, Zagrebačka tvornica baterija, Krapinska tvornica pokušstva, poduzeće Jugorapid). Mogu li se ti radovi smatrati početnim koracima poduzetničke povijesti u hrvatskoj historiografiji?

Kolar: Ako se radi o radovima povjesničara, onda mogu odgovoriti potvrdno. No ako se misli na povijesti poduzeća u raznorodnim spomenicima, onda moji radovi ne nose karakteristiku pionirskih radova jer sam konzultirala i koristila te radove koje su pisali ekonomisti, pravnici, političari pa i novinari tih poduzeća. Moj prvi zadatak, kada

sam se našla u istraživačkom odjelu Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu 1965. godine, bio je pregled rada o socijalnom položaju radništva, a s obzirom na to da nije postojala sociologija kao posebna nauka pregledala sam radove koji se odnose na privredu i radništvo. Smatrala sam da se ne može izdvojeno proučavati položaj radništva, a da se ne proučava i položaj vlasnika i opće stanje privrede. Zbog toga i moja monografija Radni slojevi Zagreba 1918–1931 (Zagreb, 1973.) za koju sam 1974. dobila Nagradu grada Zagreba ne nosi naslov „Radnički slojevi“ jer mi je ovaj naslov omogućio i spominjanje poslodavaca i namještenika. Na taj način sam proširila temu istraživanja, a da to nije svratilo pažnju tadašnjih vodećih struktura u društvu. Srećom sam od 1959. do 1964. radila u Povijesnom arhivu grada Zagreba i to upravo na sređivanju građe privrednih arhiva s arhivistom prof. Ivanom Srebrničem koji mi je bio prvi mentor u snalaženju u ogromnoj arhivskoj građi nesređenih privrednih arhiva koji su bili posebna skupina u tom Arhivu. Iz tog vremena i potječu moje spoznaje o vrijednosti, ali i fragmentarnosti te građe, ali mi je to dalo ideju za pisanje povijesti onih radova koje ste spomenuli u upitniku, premda je takvih radova bilo više i odnosili su se na razne krajeve zemlje pa čak i na Srijem.

***Pro tempore:* U kojoj je mjeri razvoj nove ekonomske historije i povijesti poduzetništva u SAD-u bio praćen u Hrvatskoj odnosno Jugoslaviji?**

Kolar: Razvoj povijesnih znanosti pratili smo prema knjizi dr. Mirjane Gross koja je bila sklona francuskim Analistima. O istraživanjima u Americi nismo u tom vremenu imali ni pojma. Naime do nas nisu stizale američke knjige, a nije bilo ni stipendija za boravak u inozemstvu, odnosno one do nas nisu stizale. Bila sam impresionirana istraživanjima Kuczinskog koji je bio njemački povjesničar u istočnom Berlinu i koji je napisao čitavu seriju knjiga o položaju radništva u raznim državama svijeta. A onda mi je 1990. došla u ruke knjiga o radu njemačkog Društva za povijest poduzeća (GUG)

osnovanog poslije Drugoga svjetskog rata koja je na temelju istraživanja povijesti poduzeća raznih vrsta izrađivala programe za pojedine firme, pa čak i privredne grane u Njemačkoj poslije Drugog svjetskog rata, a pružili su i važne savjete Japanu, a na tom su se poslu našli najbolji njemački stručnjaci. To mi je dalo poticaj da počnem razmišljati znatno šire, ali mi je nažalost nepoznavanje engleskoga jezika (jezike učim dosta teško) onemogućilo proširenje spoznaja na osnovu literature izvan europsko-ruskog kruga.

***Pro tempore:* Vi ste među prvima pisali o povijesti i organizaciji Zagrebačke burze. U kojoj je mjeri građa burzovnih arhiva istražena danas?**

Kolar: Ja sam prva svratila pažnju na to da naša burza nije postala nakon ujedinjenja 1918. godine milošću kralja Petra, već da je naša zagrebačka burza, tj. odio u Udruženju trgovaca Hrvatske i Slavonije, nastala 1907. godine i da je djelovala većim ili manjim intenzitetom sve do Prvoga svjetskog rata te da se njezino djelovanje nastavlja ponovno već 1917. godine pretvorivši se 1918. u Burzu za robu i vrednote. Građa te prve burze nije očuvana, ali se njezina djelatnost može rekonstruirati iz članaka u novinama. Burza osnovana 1918. godine ima sačuvane i godišnje izvještaje, a i nešto građe, ali se tim poslom do sada nije pozabavio niti jedan istraživač. Burza je inače bila značajna institucija, ali s obzirom na to da je postojala glavna burza i u Beogradu i žitna u Novom Sadu, djelatnost Zagrebačke burze sve je više ograničavana, osobito u poslovanju devizama, pa ona i nije ispunila zadaću koju bi imala da je bila državna burza u samostalnoj hrvatskoj državi. Ovako je ona nakon stvaranja oblasti, a još više banovina, bila ponajviše u službi beogradske burze i ova povijest nije istraživana premda postoji, kao što sam rekla, dosta veliki arhivski fond.

***Pro tempore:* Koja je uloga Židova u poduzetništvu Hrvatske 19. stoljeća? Možemo li ih nazivati modernizatorima pošto su upravo oni prvi ušli u taj rizik?**

Kolar: Odgovor je potvrđan. Bez Židova koji su donijeli malo kapitala, ali veliko iskustvo u dioničkom i industrijskom poslovanju, nezamislivo je bismo li uopće imali tvornica i modernih trgovina. Sve velike tvornice u Hrvatskoj uglavnom su gradili Židovi koji su došli u sjevernu Hrvatsku iz Mađarske te su imali određenih veza u ministarstvima u Budimpešti koja su morala davati dozvolu za njihov rad jer su po Hrvatsko-ugarskoj nagodbi iz 1868. Hrvatska i Slavonija mogle otvarati tvornice samo dozvolom ugarske vlade. Rizik ulaznja u taj posao za Židove nije bio velik, jer je radna snaga Hrvatske bila brojna i jeftina, a do 1895. nije postojala ni Socijalistička stranka pa nije bilo ni nikakve radničke organizacije. Kasnije su ti sukobi rada i kapitala postali sve žešći, ali za to nisu bili krivi Židovi. Važnost njihove uloge bila je izražena 1941. kada su mnogi otpremljeni u logore pa je poduzetništvo počelo zaostajati jer više nije bilo židovskog poduzetničkog duha, a i ratne prilike i prekidi prometa utjecali su na naglo propadanje poduzetništva u Hrvatskoj.

Pro tempore: U predgovoru svom djelu *Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za vrijeme Prvog svjetskog rata* napisali ste: „Naši povjesničari uvijek pišu o ratovima, sukobima, svadama, strankama, a zanemaruju pozitivna zbivanja u našoj prošlosti, ona koja su se zasnivala na sporazumijevanju i slozi... Premalo se piše o dobru, a previše o zlu.“ Vidite li mogućnost za preusmjeravanje takvih tendencija?

Kolar: Promjena mišljenja je nužna ako želimo preživjeti vrijeme krize koja je strukturna i sveopća, a dolazi od krajnjeg osjećaja bespomoćnosti te da će nam netko nešto dati i pokloniti. Rat je poremetio ljudske odnose i ukinuo radne navike te ustalio mišljenje da se preko noći može steći kapital da bi se ostatak života lagodno živjelo na dioničkoj renti. Međutim to je postiglo nekoliko ljudi, uglavnom na osnovama koje većina ne može slijediti. Treba stoga uputiti ljude da budu zadovoljni s malim, da uporno rade godinama i to pošteno i marljivo, ali i pametno jer se suočavamo s

nesmiljenom konkurencijom globalističkog svijeta koji je izgradio svoje zemlje primjenom mehanizacije i automatizacije ili pak silnom eksploatacijom jeftine radne snage da im je teško konkurirati. Budući da smo gotovo posve likvidirali našu domaću industriju, treba sve početi ispočetka, a to je najteži način stvaranja nove privredne strukture, osobito ako ne raspolažeš domaćim kapitalom kojega je bilo, ali je ili iznesen iz zemlje ili uništen ili plasiran u neproizvodne investicije. Gospodarska povijest ukazuje na propadanje mnogih koji nisu bili vještiti u proizvodnji i trgovini te gdje nije bilo sloge vlasnika i radnika. Stoga bi možda za naše krajeve zadrugarstvo bilo najbolja forma proizvodnje jer je prikupljanjem sitnih kapitala moguće stvoriti znatniji kapital potreban za pokretanje proizvodnje u vremenu kada država više nema kapitala.

Pro tempore: Od 1964. godine radili ste na Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske u vremenu kada je ravnatelj Instituta bio Franjo Tuđman. Možete li reći kako je bilo surađivati s njim dok je djelovao kao povjesničar?

Kolar: O toj sam temi napisala poseban rad Franjo Tuđman i organizacija rada u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske od 1961. do 1969. koji sam izložila na znanstvenom skupu posvećenom Tuđmanu 2009. godine i gdje sam izložila svoje spoznaje o dr. Franji Tuđmanu kao voditelju Instituta. Rad će vjerojatno biti tiskan u Časopisu za suvremenu povijest. Odgovor na postavljeno pitanje, naime, nije jednostavan, jer je i Institut bio vrlo velika i složena organizacija od sto dvadeset šestero ljudi najrazličitijih struka i svjetonazora. Do 1964. političke strukture dobro su financirale Institut, no tada se situacija, uslijed spoznaje da Tuđman ima ambicije da njegov Institut postane vodeći institut za suvremenu povijest u Hrvatskoj, promijenila. Tuđman je mnogo brinuo, ali ponajviše za teme koje su njega lično interesirale i koje je ugradio u svoju disertaciju. Režim u Institutu bio je dosta vojnički, ali rezultati nisu bili toliko sjajni jer Tuđman nije imao iskusne povjesničare, već je morao stvarati te znanstvenike, a za to mu

nije dano vrijeme pa u Institutu mladih doktora i magistara nije bilo. Većina djelatnika Instituta morala je nakon odlaska Tuđmana također napustiti Institut.

Pro tempore: Već ste u prvim godinama svog znanstvenog rada po službenom zadatku počeli proučavati povijest radništva u međuratnom Zagrebu. Nedostaje li suvremenoj hrvatskoj historiografiji jedno sustavno istraživanje radničke povijesti u vremenu poslije Drugoga svjetskog rata?

Kolar: Dakako da nedostaje. Na tom poslu su u Institutu još 1988. radila tri istraživača: dr. Zdenka Šimončić-Bobetko na proučavanju gospodarstva i pojedinih privrednih grana, dr. Bosiljka Janjatović na proučavanju sindikata te ja na proučavanju položaja radnika i njihovoj strukturi, sve, dakako, za vrijeme do 1945. godine. Sva su ta istraživanja prekinuta 1990. i, koliko znam, danas se radničkom povijesti poslije Drugoga svjetskog rata nitko ne bavi sustavno te se samo tu i tamo u najnovije doba može pronaći neki člančić u novinama neke lijeve orijentacije. Mislim da bi se i toj domeni trebala posvetiti potrebna pažnja, jer kao što je bila uništavana dokumentacija ranijih vremena, i sadašnje vrijeme devastiranja pogona još je pogubnije za dokumentaciju od koje niti desetina nije došla u arhivska spremišta.

Pro tempore: Kako je uvođenje socijalizma nakon Drugoga svjetskog rata utjecalo, prema Vašem mišljenju, na poduzetništvo u Hrvatskoj?

Kolar: Socijalističke ideje poslije Drugoga svjetskog rata potpuno su obezvrijedile sve ono što je bilo prije. Masovno je uništavana dokumentacija poduzeća bez nužne procjene pa često nije bilo ni onog što je trebalo za daljnje uspješno poslovanje. Komunisti su vrlo rado isticali da je sve prije njih bilo loše i da zato oni moraju ispočetka raditi i graditi u fazi obnove. Činili su to s velikim promašajima pa su negdje morali čak pozvati ranije stručnjake, ali su vodstvo uvijek držali politički

podobni ljudi, a ne sposobni. No jeftina i brojna radna snaga kao posljedica procesa deagrarizacije sela omogućila je da se radom velikih poduzeća ipak provede određena industrijalizacija koja je imala svoje faze uspona i pada što je bilo praćeno brojnim reformama sustava koje ipak nisu uspjele postaviti proizvodnju na zdravu osnovu u većini poduzeća. Obaveze prema državi i nerazvijenim republikama dodatno su opterećivale ovo poduzetništvo, a kada su otvorene granice, exodus najboljih stručnjaka, školovanih na državni račun, dodatno je štetio poduzetništvu u kojem su do kraja vođeci ljudi postavljeni po političkoj, a ne stručnoj podobnosti.

Pro tempore: Kako objasniti manjak interesa i znanstvenih članaka koji obrađuju temu jugoslavenske automobilske industrije?

Kolar: Slovenija i Srbija polagale su pravo na razvoj automobilske industrije. Hrvatska je u čitavom 20. stoljeću izuzeta iz razvitka ove privredne grane, iako je zabilježen pokušaj slavonskih veleposjednika neposredno nakon Prvoga svjetskog rata da osnuju tvornicu automobila u Vinkovcima pod imenom Zora. Ona je čak i počela s radom, kao što je u Vukovaru osnovana tvornica čeličnih kasa. No oba poduzeća nisu podržavana od države pa su i otišla u stečaj. Poslije Drugoga svjetskog rata takvih pokušaja nije ni bilo, ali su razvijena velika brodogradilišta na Jadranu koja danas pričinjavaju tako velik problem Vladi. Vjerojatno se smatralo da je Hrvatska s ovim velikim metaloprerađivačkim poduzećima, kao i s Radom Končarom i Tvornicom vagona i mostova u Slavanskom Brodu, morala biti zadovoljna. Prodajna mreža automobila u Hrvatskoj bila je vrlo jaka i od organiziranja automobilske utrke Zagreb-Varaždin 1909. godine uvijek se velika pažnja posvećivala automobilima koji su se izlagali u Zagrebu, a onda i izravno reklamirali u ondašnjim časopisima. Automobili su privlačili pažnji i bili san svakog mladog čovjeka.

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlasiavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlanić
Lada Vlanić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com